

Den helige Ande, Herren och Livgivaren

Niceanska

och på den helige Ande, Herren och Livgivaren, som utgår av Fadern och Sonen, på honom som tillika med Fadern och Sonen tillbedes och äras och som har talat genom profeterna;

Apostoliska

Vi tror ock på den helige Ande

När vi nu har gått igenom trosbekännelsernas två första artiklar – och därmed behandlat Fadern och Sonen, skapelsen och frälsningen – skall vi nu gå in på den tredje artikeln, den som talar om Anden och kyrkan. Här är också att märka, att kyrkan, som det enda som inte direkt relaterar till Treenigheten, är medtagen i trosbekännelsen.

Talet om den helige Ande är väl en av de delar av den kristna tron som lätt blir otydlig i det kristna livet. Vissa tänker, att om Fadern vet man att han har skapat världen, om Sonen att han har frälst världen, men vad har den helige Ande gjort och vad gör han? Hos andra finns en klar tendens att sätta Anden i samband med känslan, så att det jag religiöst upplever, det tillskrivs Anden. Anden är emellertid ingen oviktig sak i den kristna tron. Han tillskrivs en aktiv roll, som alls inte inskränks till att påverka enskildas känsloliv.

På samma sätt som man i början av 300-talet upplevde en strid kring huruvida Jesus var Gud eller inte skedde samma sak med Anden vid ungefär samma tid. Frågan om Kristi Gudom fick sin lösning under kyrkomötena i Nicea år 325 och Konstantinopel år 381, där det slogs fast att Jesus var Gud i samma mening som Fadern. Man sade att de var "av samma väsen". Vid detta kyrkomöte i Konstantinopel år 381 hade också frågan om Andens Gudom kommit upp på dagordningen. Somliga hade ifrågasatt detta på samma sätt som man tidigare hade ifrågasatt Jesu Gudom. I flera avseenden argumenterade de som ifrågasatt Andens ställning i Treenigheten på samma sätt som de som vid Nicea hade ifrågasatt Sonens gudomlighet. Man försökte att argumentera för en Andens mellanställning mellan det gudomliga och det skapade. Vid kyrkomötet slogs emellertid fast att Anden var en del av Gudomen på samma sätt som både Fadern och Sonen var det. Därmed var den klassiska treenighetsteologin fastslagen av kyrkan. Återigen: detta betyder inte att man först nu bestämde sig för vad man trodde på, utan man avvisade de uppfattningar som ansågs falska.

Med kyrkofadern Augustinus på 300-talet har somliga velat teckna bilden av Treenigheten så, att Fadern älskar Sonen, Sonen älskar Fadern och Anden är den kärlek som förbinder Treenighetens tre personer. Anden är därför på ett särskilt sätt kärlekens Ande. Även om bilden är pedagogisk, har den dock säkert bidragit till att göra Andens person opersonlig och diffus.

Inledningsvis sade vi att Anden ofta beskrivs som den person i Treenigheten som man har minst uppfattning om. Det är inte så konstigt och ligger faktiskt helt i linje med hur Anden fungerar. Anden uppenbarar nämligen – till skillnad från Fadern och Sonen – aldrig sig själv. Jesus säger om Anden: "Han skall förhålliga mig, ty av mig skall han ta emot det han låter er veta" (Joh 16:14). Hans uppgift och uppdrag

är att vittna om Sonen, att för människorna teckna bilden av Sonen så att man kan tro på honom.

Det första vi återigen får anledning att konstatera är att lika väl som både Fadern och Sonen var aktiva i skapelsen var också Anden det. Guds Ande svävade över jorden, heter det. Ande heter på hebreiska ”*ruach*”, och det är detta ord som återfinns i 1 Mos 1. I Bibel 2000 har man emellertid valt att översätta *ruach* med det mer allmänna ordet ”Gudsvind”. I 1917 års översättning stod det: ”Guds Ande”. Det hebreiska ordet kan betyda båda sakerna. Denna ”ande” eller ”vind” kan ibland syfta på det som är aktivt, själva livsenergin, även i en människa, men kan också, som kyrkan ser det, syfta på den helige Ande. På många ställen i Gamla testamentet kan man läsa om hur Guds Ande kommer över människor. Detta beskrivs alltid som något kraftfullt. Ofta är det kungar, präster och profeter som drabbas eller förunnas detta. Hos profeterna yttrade sig detta i extasen. Detta betraktades inte som något sjukligt, utan just som ett tecken på det mycket kraftfulla i Guds Ande (exempelvis 4 Mos 11:24–25, Dom 3:7–11, Dom 14:5–6, 2 Krön 20:14–19)

I Nya testamentet används för Ande det grekiska ordet *pneuma*, som betyder ”vind”, ”fläkt” eller ”luftström”, alltså snarlikt det hebreiska ordet *ruach*.

Bland Nya testamentets evangelier är det framför allt evangelisten Lukas som talar om Anden. Man kan här se att det görs en mycket stark koppling mellan Anden och Jesu person. Anden var ju den direkta orsaken till Jesu tillkomst, enligt vad Lukas berättar om jungfrufödelsen. ”helig Ande” kom över Maria med det resultatet att Jesus sedan kunde födas (Luk 1:35). I urkyrkan, vars första tid man kan läsa om i Apostlagärningarna, kan man se att Anden var något mycket centralt. Att bli kristen var till och med detsamma som att få Anden. Också hos Paulus är Anden viktig och ges en likartad betydelse som i Apostlagärningarna.

Anden kallas för flera olika saker i Nya testamentet. Vi möter där "helig Ande", "Tröstens Ande" (Apg 9:31), "Sanningens Ande" (Joh 15:26) och "Hjälparen" (Joh 14:26).

"Helig" kallas Anden helt enkelt därför att Anden räknas som en del av Gudomen. Hela Gudomen är helig. Av det följer att också Gudomens tredje person – Anden – är helig. "Tröstens Ande" är Anden därför att han blev sänd av Fadern efter det att Jesus återvänt till himlen. "Sanningens Ande" är Anden därför att han hjälper den kristne att dels hålla fast vid sanningen – bibelns ord och budskapet om Jesus Kristus – dels skilja mellan sådant som är sant och sådant som är falskt. Sanningens Ande betyder också att Anden är den sanna förmedlaren av Gudsuppenbarelsen. "Hjälparen" betyder att Anden vill hjälpa den kristna människan och leda henne rätt. Den väg en kristen har att vandra är inte den breda vägen där allt är tillåtet och där allt är sant. Den kristnes väg är istället den smala vägen där man försöker att hålla Guds bud och tro på hans ord. Detta vill Anden hjälpa till med.

Anden är en gudomlig person som samverkar med mänskliga personer. I *Lilla katekesens* förklaring över trosbekännelsens tredje artikel skriver Martin Luther:

Jag tror att jag icke av mitt eget förnuft eller kraft kan tro på Jesus Kristus, min Herre, eller komma till honom, utan den helige Ande har kallat mig genom evangelium, upplyst mig med sina gåvor, helgat och behållit mig i en rätt tro; såsom han kallar, församlar, upplyser helgar hela kristenheten på jorden och behåller och bevarar henne hos Jesus Kristus i en rätt tro ...

Av detta förstår vi, att Andens roll är betydelsefull.

Hur verkar Anden?

Genom sin själavårdserfarenhet vet kyrkan, att, även om de yttre vägarna till tro kan variera människor emellan, så finns det ett slags inre schema över utvecklingen som ofta ser ganska likartad ut. I detaljerna skiljer det sig, men grundstrukturen är ofta ganska lik. Denna ordning har, inte minst i Svenska kyrkans tradition, kommit att benämnas *Nådens ordning*, den ordning i vilken Gud genom Anden för en människa till tro. Nedan följer en mycket förkortad och förenklad framställning av denna ordning.

Grundläggande är att det är Anden som kallar till tro genom Ordet. Tron är ingen mänsklig prestation. Istället är det Gud som uppväcker tron i en människa. Gud kallar alla människor, men en människas motstånd eller likgiltighet kan vara olika starkt. Eftersom Gud inte tvingar sig på någon människa blir resultatet att inte alla får tron. Nådens ordning har här fyra steg: kallelsen, upplysning genom lagen, upplysning genom evangelium och rättfärdiggörelsen.

Kallelsen består i att Anden lockar en människa till tro på Jesus, att en nyfikenhet skapas. När denna nyfikenhet uppstått gäller det för människan att svara på kallelsen genom att själv söka Gud där han har sagt att han skall vara: i kyrkan, i bibelordet och i sakramenten.

När en människa då kommer i kontakt med Ordet så kommer förhoppningsvis det som kallas *upplysning genom lagen*. Lagen visar vilka bud Gud har ålagt människan och hon ser då sin ofullkomlighet, sin synd, sina brister. Om detta säger Jesus: "Men när jag går skall jag sända honom till er, och när han kommer skall han visa världen vad synd och rättfärdighet och dom är" (Joh 16:7–8). Resultatet av denna upplysning är sorg över synden och ånger. Det nya i denna människas liv är att hon har blivit intresserad av Guds bud. Tidigare var det inte så viktigt vad Gud sagt, bara man inte skämde ut sig i andras ögon. Nu vill man istället hålla buden.

Efter detta kommer det stadium som kallas *upplysning genom evangelium*. Människan får då sin blick på Jesus, och hon ser att allt det som Gud kräver, det har redan Jesus gjort i människans ställe. När en människa har blivit upplyst av lagen, så är inte det detsamma som en tro på Jesus. Det är en självinsikt, en sorg och en ånger. En rätt tro på Jesus kommer först då man ser honom som en frälsare. När Anden har fått upplysa en människa om Jesus, då skapas tron på honom. Det är detta som är den frälsande tron. Man kan säga att människan får tro, hopp och kärlek som gåva genom Anden. En konsekvens i livet hos den människa som nått hit är att hon slutar att jämföra sig med andra människor. Istället blir Jesus det viktigaste. Då har buden fått bli en uppfostrare till Kristus (Gal 3:24).

Det sista steget är *rättfärdiggörelsen* som betyder att man har blivit ett Guds barn, att man har tron på Jesus som ens frälsare och att man bevarar tron. Man inte bara tror på Jesus i en abstrakt mening utan man lever med honom i kyrkan och man lever kyrkans liv i bön, gudstjänst och bibelläsning. Av detta liv kommer också en ny kraft att göra Guds vilja och hålla Guds bud. Denna väg till tro är på ett alldeles särskilt sätt Andens verk. Om detta nya liv som Anden skapar, heter det i Sv Ps 57:4:

Fördolda liv, som av Guds Ande födes
och inte dör, när annat allt förödes.
Det livet även mig, o Herre, giv.
Du ädla liv, dig äger Jesu vänner,
de Faderns barn som världen inte känner.
Kom till mig in, hos mig förbliv,
Fördolda liv.

Detta sagt som en inledning på det som trosbekännelserna säger om den helige Ande. Om vi nu går till dessa, den ni-

censka och den apostoliska trosbekännelsen, så kan vi omedelbart konstatera att den apostoliska är mycket kortfattad. Den uttrycker endast att kyrkan utöver tron på Fadern och Sonen, också tror på den helige Ande. Den nicenska trosbekännelsen är däremot något mer utförlig och vi skall därför i fortsättningen uppehålla oss vid den.

och på den helige Ande, Herren och Livgivaren,
som utgår av Fadern och Sonen

Denna enda rad innehåller tre påståenden vilka är mycket viktiga. Om två av dem har det också stått stora strider i kyrkohistorien. Tre saker sägs:

För det första att Anden är helig och att han kallas för "Herren". Detta betyder att man säger att Anden är Gud, och det var om det man stred under 300-talet. Detta är en viktig trossats. Han ingår i samma Gudom som Fadern och Sonen, och han lever inte sitt eget liv. Anden är insatt i det gudomliga sammanhang som hela Treenigheten utgör, och han har samma mål och vilja som Gudomen i övrigt. Han fattar inte sina egna beslut och säger inte emot vad som är uppenbart i Guds ord. Ibland kan man höra människor säga att de fått uppenbarelser, som utifrån ter sig smått härresande, att de läst bibeln och att de därav fått en alldeles egen undervisning, det vill säga att Anden skulle ha uppenbart för dem hur det egentligen står till. Så kan det inte vara därför att Anden inte säger emot sig själv. Det som är uppenbart är uppenbart, och vad som därutöver uppträder är falsifikationer.

För det andra talar denna mening om Anden som "Livgivare". Detta är ett mycket viktigt ord. Det handlar nämligen om Anden som givare av det nya livet. Alla har vi fått ett liv, men detta liv är märkt av synden och döden och skall därför tillsammans med allt annat en gång upphöra. Genom frälsningen i Jesus Kristus erbjuder emellertid Gud människan ett nytt liv, ett evigt liv tillsammans med honom. Detta eviga

liv börjar inte när jordelivet har upphört, utan det startar den dag man tar emot Jesus och börjar tro på honom. En kristen människa har därför fått Anden som bevis på att detta nya liv, det eviga livet, har getts åt henne. Därför kallas den helige Ande för Livgivaren.

Det tredje som denna mening talar om är från vilken person i Gudomen som Anden utgår. Från början stod det i den nicenska trosbekännelsen att Anden "utgår av Fadern". På 500-talet lade emellertid teologer från den västra delen av kyrkan till orden "och Sonen", så att meningen om Anden blev "som utgår av Fadern och Sonen". Dessa ord åstadkom en av den kristna kyrkans största och mest långvariga konflikter, som nu har varat i nära 1500 år, och som bidrog till att dela den kristna kyrkan i två delar år 1054. I den latinska texten av nicenum heter dessa ord – "och Sonen" – *filioque*. Striden har därför kallats för filioque-striden.

I stort kan man säga att den västliga kyrkan tror att detta tillägg i sak är riktigt, medan de ortodoxa kyrkorna hävdar att det är felaktigt. Båda ståndpunkterna kan – om man intar en förmedlande hållning – sägas vara korrekta uttryck, men de har uppkommit genom skillnader i att beskriva Treenigheten. I östkyrkan har man alltid betonat skillnaderna mellan Gudomens tre personer och man har också haft ett hierarkiskt sätt att se på dem: Fadern står över Sonen och Anden. Ser man det så är det rimligt att säga att det är ur Fadern som Anden utgår. I västkyrkan har man istället utgått från Treenighetens enhet och mindre betonat skillnaderna mellan Gudomens tre personer. Ser man det så, så blir det naturligt att säga att Anden utgår också från Sonen.

Kyrkohistorisk och kulturellt måste man också veta, att ett av skälen till detta tilltag, det var de många germanska stammarna i väst, vilka var arianer. I östkyrkan hade man alls inte detta problem.

Oavsett vad man anser om den teologiska sakfrågan be-

träffande *filioque*, bör tillvägagångssättet sättas i fråga.

på honom som tillika med Fadern och Sonen
tillbedes och äras

Detta uttrycker i sin mest grundläggande betydelse egentligen endast det som vi har sagt flera gånger, nämligen att Fadern, Sonen och Anden är en och samma Gudom.

Därutöver uttrycks också detta, att Anden kan tillbes och äras på samma sätt som man tillber och ärar både Fadern och Sonen. Därför är också den klassiska kristna bönen utformad så, att den riktas till Fadern, genom Sonen, i Anden. Direkt tillbedjan av Anden är kanske lite ovanligt i svensk-kyrklig tradition, men ser man till de ortodoxa kyrkorna så är tillbedjan av Anden och böner riktade till den helige Ande tämligen flitigt förekommande. Svenska kyrkan har däremot många psalmer som handlar om den helige Ande, och som riktar sig till honom (exempelvis Sv. Ps. 361).

och som har talat genom profeterna;

Som sagts ovan är Anden en person inom Gudomen som kan och vill samverka med mänskliga personer. Därför tar Anden sin boning i en människa. I den grundläggande betydelsen innebär detta att den människan därmed får sanningens, tröstens och hjälpens Ande. Denne Ande är en Livgivare, ett tecken på att denna människa har det eviga livet.

Därutöver kunde vi också tidigare se, att Anden gavs på ett särskilt sätt till särskilda personer i särskilda situationer. I gammaltestamentlig tid rörde det sig ofta om kungar, präster och profeter. Detta yttrade sig då främst i en slags extra aktivitet, en slags extas, hänryckning. Gåvorna och konsekvenserna blir extraordinära. Man kan här också dra sig till minnes vad som hände den första pingstdagen då apostlarna började tala främmande språk (Apg 2). Så var det även då

Anden gavs till profeterna, då dessa i kraft av Anden kunde tala Herrens bud till folket (Jes 48:12–16). Så skedde också genom dem som skrev bibelns böcker. Andens gavs dem så att resultatet blev en extra aktivitet och Guds ord till människan blev satt på papper.